

Hasan Bülent Kahraman När Turkiet översatte väst

Hasan Bülent Kahraman undersöker några av de nya forskningsfält som format och förändrat översättningsteorin: multikulturalism, feminism och studiet av det subalternna och minoriteter.

I forskningen kring översättning uppvisar Turkiet sig som ett unikt och speciellt fall. Hela den turkiska moderniteten är i sig själv en översättningsprocess, eftersom den inte kan betraktas skilt från viljan att bli västerländsk. Under det sena otto-manska imperiet föreföll det nödvändigt att "återuppliva" staten på ett sätt som inte gick att skjuta upp. Den enda förutsättningen för det i sin tur verkade vara att transplantera in västerländska institutioner.

Också om alltsammans började som en "neutral" intervention, så tog den här modellen snart en tydlig vändning och blev allvarligt ideologisk i sig själv. Att transplantera in västerländska institutioner i landet innebar inte bara teknologi. Den omfattade också den världsåskådning som förlitade sig på denna teknologi. Ett materialistiskt synsätt har blivit resultatet av det här draget. Under perioden 1876–1908 utvecklade Turkiet en av sina mest spektakulära och omdiskuterade institutioner, nämligen Översättningsbyrån ttl.

Det är en starkt omhuldad uppfattning att ttl är både den turkiska intelligentians och den turkiska modernitetens vagga, eftersom den senare representerar den föregående teleologiska vilja. Dessutom har den turkiska modernitetsmodellen alltid stått under absolut inflytande av positivismen, som är den dominerande åskådningen hos det intellektuella avantgardet. Det här ska ses som ett naturligt stöd för översättningsprocessen.

Alldeles uppenbart är stötstenen i den här modellen och processen det att den turkiska republiken proklamerades. Så snart republiken hade grundats, vände den sig till de intellektuella och betraktade orienteringen mot väst inte bara som sitt mål. Man sade också det här målet endast kunde nås genom utbildning.

Som ett av de första stegen i den här utvecklingen under 1930-talet ägde två viktiga händelser rum inom den turkiska kulturen, vardera påverkade av fascistisk teori i samtidens Europa.

Det ena var att man grundade institutioner för klassiska studier bland universitetens avdelningar för hetitologi och sumerologi vid universitetet i Ankara och Istanbul. Det skedde till en betydande grad med hjälp av judiskt-tyska forskare som hade flytt naziregimen. Det andra var att man

öppnade ett klassiskt gymnasium med en speciell inriktning på undervisning i grekiska och latin i huvudstaden Ankara. Det var en följd av den antiken grekiska och romersk kultur stod så högt i kurs, de två kulturerna som ansågs vara grundarna för den västerländska civilisationen.

På 1940-talet fördes den här synsättet ett steg vidare. Återigen upprättades Översättningsbyrån som en avdelning inom ministeriet för nationell undervisning i Ankara med de flesta av den tidens ledande intellektuella anställda för den storslagna uppgiften att översätta västerländska klassiker till turkiska. Som en del av det här projektet – som övergavs några år senare – gjordes hundratals översättningar med det turkiska undervisningsministeriet som ut-givare. Det här var en unik mission, som fortfarande är oöverträffad i den turkiska republikens kulturhistoria. Målet var definitivt att skapa "den nya medborgaren".

Också om företaget i sig har en lång his-toria som kan spåras bakåt ända till 1800-talet, så var republikens mål i den här frågan om än ännu mera radikalt. En viktig omstän-dighet är också att kärnan i det här projektet var beroende av att allting skapades och formulerades av en ledande elit i ett klimat som hade ska-pats under en auktoritär enpartiregim.

När Turkiet gick in i ny politisk era och ett relativt demokratiskt mångpartisystem blev möjligt, började det starka kallet att översätta mattas av. Den politiska viljans axel flyttade sig till krafterna i det politiska fältets utkant, snarare än in mot centrum. Populism och olika eftergifter som gjordes för att tillmötesgå massorna förbigick det som vi kunde betrakta som "kallet att översätta".

Det är ganska svårt att numera argumentera för att ett sådant projekt, av både praktiska och ideologiska skäl.

För det första skulle det primärt eurocentriska angreppssätt som färgade ett sådant projekt inte få stöd nu längre. För det andra har uppfattningen om västerländsk kanon, efter mycken analys och hetsig debatt, nått fram till slutsatser som borde övervägas noga.

De här begränsningarna inverkar också på litteraturvetenskapen, som försätts i ett nytt läge, där man föredrar en multikulturell och pluralistisk metodologi och epistemologi. Den nya multikulturella tidsåldern pekar inte bara framåt mot nya forskningsområden, som subkulturer, minoriteter eller ett feministiskt definierat fält, utan den ger också ett nytt innehåll och en ny form åt humanismen.

Humanismen, som länge har varit undervärderad, upplever nu en renässans. Som Emily Apter noterar i en av sina senaste artiklar har sådana viktiga personer som bortgångne Edward Said, som bidragit till att föra litteraturvetenskapen in i en helt ny fas, i sin slutliga analys valt en hållning som varken utmanar eller förbiser frågan om hur viktig humanismen är.

Å andra sidan är en vidare förståelse av humanismen alltid närvarande som en bas för alla möjliga angreppsvinklar på subkulturerna, på de förtryckta och undertryckta. Det enda villkoret är att humanismen i den här meningen vinner ny substans. Nu gäller inte längre den romantiska versionen av humanism från mitten av 1800-talet, den som baserade sig på antiken stora Grekland eller Rom. Istället gäller, för att använda Suids nyckelbegrepp, en mera sekulär och världslig humanism.

Det förra århundradet tog slut under en stark vilja att skapa en ny förståelse för vad mänsklighet är. Auktoritära regimer föll samman på ett tragiskt sätt, men i ett visst perspektiv ska de inte fördömas för allt det goda de gjorde genom att konstruera en ny värld som byggde på jämlikhet och vetenskaplig kunskap. Däremot lyckades de inte välsigna mänskligheten med så mycket lycka och glädje, eftersom de mera hade sin tyngdpunkt i framtiden än i dagens verklighet. Generationer offrades för att förbättra den lott som väntade kommande generationer. Vidare hämmade också strävan efter homogenisering det att samhällena skulle ha gått in i pluralitetens mångfald, in i olikheternas rikedom.

Nya lärosatser har vigts åt att uppmuntra det heterogena och pluralismen. Teknologiska framsteg har bjudit på viktigt stöd på vägen mot de här målen. De nya begrepp som utvecklades vid 1900-talets slut var i första hand ett resultat av ett mycket speciellt tillstånd, som man kunde sammanfatta som att geografin utmanade historien. I den meningen såg det sena 1900-talet sådana fenomen som fragmentering, omvandling och gränsöverskridning växa fram. Alla de begreppen är strikt bundna till varandra genom att frågor som minne, identitet, kropp, genus och sexualitet nu får en så stor vikt.

Man kan hävda att alla de här knappt flygfärdiga begreppen är en organisk del av en ny uppfattning om vad översättning är. Det innebär i alla fall inte en översättning från ett språk till ett annat i ordets snäva bemärkelse. Det innebär inte heller en översättning av en text till en annan, utan i sista hand innebär det att översätta begrepp som mänsklig förståelse, tolerans och altruism. Med andra ord: det som ligger inneboende i översättningen har igen kommit upp till ytan, men på ett mera komplicerat och kanske också mera essentiellt sätt. Översättning har alltid varit ett tillstånd som har hänfört sig till humanismen; nu är poängen att hela människan översätts med människans alla intellektuella element.

Leo Spitzer, som tillbringade en del av sitt liv i Istanbul och grundade Centret för romerska studier vid stadens universitet, var, när allt kommer omkring, en humanist. Ett mycket väsentligt karaktärsdrag hos Spitzer avslöjas i en paradox som han oupphörligt har uppvisat. Spitzer förkunnade å ena sidan litteraturens "komparativa" kraft, men samtidigt stödde han å andra sidan idén om att ett språk inte kan översättas till ett annat. Den tanken var definitivt en följd av Spitzers respekt för och kärlek till språket som ett abstrakt fenomen. Måtte det inte finnas något motstånd mot Spitzers känslighet i den här frågan. Å andra sidan är det nu dags att argumentera för att det enda botemedlet för mänsklighetens problem är översättning. Det är det vi kan kalla översättning i vid mening.

Published 2004-06-03

Original in Turkish

Translation by Jan-Erik Andelin

Contribution by Ny Tid

© Eurozine

© Ny Tid